

NÂFİ'

rar gelmesini diler veya bir fayda elde etmenizi murat ederse O'na karşı kimin bir şey yapmaya gücü yetebilir?" meâlindeki âyette (el-Feth 48/11) **darr** ve **nef** kavramları irade sıfatı yoluyla zât-ı ilâhiyyeye izâfe edilmiştir. Nef' ve darr kavramları yedi âyette fiil kalıplarıyla, beş âyette de nef' darr şeklinde putlardan nefyedilmizi ve dolayısıyla bu sıfatların tapınılmaya lâayık olan Allah'ın zatında bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca ondan fazla âyette anlam bakımından birbirine yakın olan **durr**, **ricz**, azap kelimelerinin yer aldığı cümlelerde bunların ortadan kaldırılması bağlamında nef' kavramının içeriği Allah'a izâfe edilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "nfa", "drr", "kşf" md.leri).

Nâfi' ismi İbn Mâce ile Tirmizî'nin rivayet ettiği esmâ-i hüsnâ listesinde yer almış ("Du'â", 10; "Da'avât", 82), birçok hadis metninde nef' kavramı Allah'a nisbet edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "nfa" md.). Ebû Hüreyre'den rivayet edilen bir hadisten Hz. Peygamber'in dualarından birinin şöyle olduğu anlaşılmaktadır: "Allahım! Öğrettiğin şeylerden beni faydalandır, bana fayda verecek şeyleri öğret ve bilgimi arttır!" (İbn Mâce, "Du'â", 2; Tirmizî, "Da'avât", 128). Resûl-i Ekrem bir gün Abdullah b. Abbas'ı terkesine almış ve, "Allah'ın, sayesinde seni faydalandıracağı öğütler vereyim mi sana, ey genç?" dedikten sonra sıraladığı öğütleri içeren metinler içinde nef' ve darr kavramlarını zât-ı ilâhiyyeye nisbet etmiştir (*Müsned*, I, 307-308).

Nef' kavramının yer aldığı âyetler incelendiği takdirde iki hususun dikkat çektiği görülür. Bunlardan birinin nef'in darr kavramıyla birlikte kullanılması, diğerinin de Allah'tan başka tapınılan varlıkların zarar veya fayda vermek gibi bir kudrete sahip bulunmadıkları, dolayısıyla hürmet ve tâzime putların değil Allah'ın lâayık olduğu gerçeğinin vurgulanmasıdır. Âlimler, dâr isminin nâfi' ile birlikte Allah'a nisbet edilmesinin gereğini vurgularken nâfi'nin tek başına kullanılmasını sakıncalı görmemişlerdir (Hattâbî, s. 94; Ebû Abdullah el-Halîmî, I, 205-206). Dâr ve nâfi' isimleri Fahreddin er-Râzî'nin de belirttiği gibi övgü ifade eden isimlerdir, zira bu isimlerin içerdiği kudrete sahip bulunmayan bir varlığın kâinatın yaratıcısı ve yöneticisi olması mümkün değildir (*Levâmi'u'l-beyyinât*, s. 345). Şüphesiz hayır ve şer dahil olmak üzere olan biten her şey, ayrıca onları doğuran veya sağlayan sebepler Allah'ın kudret ve iradesinin dahilindedir. Nâfi' ismine, "zararlı gibi görünen bir şeyi isabetli fa-

kat sezilmez yollarla faydalı hale getiren, çaresizlerin imdadına yetişen ve ihtiyaçtan fazlasını lutfeden" gibi mânalar da verilmiştir. Hayatın acı - tatlı, hayırlı - şerli, faydalı - zararlı alternatifleri çerçevesinde seyrettiği bilinmektedir. İnsanın karşılaştığı güçlükleri aşabilmesi için elinden gelen çabayı göstermesi gerekir, ancak onun aşamayacağı güçlükler vardır. Kişinin, güçlükler karşısında bütün hayır ve şerrin Allah'ın kudreti dahilinde bulunduğu bilincini taşıması kendisine hem güç kazandırır hem de başarısızlık halinde onu ruhi çöküntüden korur. Zira Allah'ın takdir ve kazasına rıza göstermeyen derdine deva bulunamaz (Kuşeyrî, s. 90; ayrıca bk. **DÂR**). Fiilî sıfatlar çerçevesine giren nâfi' ismi cebbâr, latîf, muğnî, muiz, mukit ve rezâk isimleriyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "nfa" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "nfa" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "nfa" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "nfa", "drr", "kşf" md.leri; *Müsned*, I, 306-308; İbn Mâce, "Du'â", 2, 10; Tirmizî, "Da'avât", 82, 128; Zeccâc, *Tefsiru esmâ'illâhi'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1399/1979, s. 63; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â'* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 94-95; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 205-206; Kuşeyrî, *et-Taħbir fi't-tezkir* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 90; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 156-157; Fahreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyinât* (nşr. Tâhâ Abdurraif Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 345. BEKİR TOPALOĞLU

NÂFİ'
(نافع)

Ebû Abdillâh Nâfi'
b. Hüzmüz (Sercis, Kâvus) el-Kureşî
el-Adevî el-Medenî
(ö. 117/735)

Abdullah b. Ömer'in
âzatlı kölesi, tâbiî.

30 (650-51) yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Fars veya Berberî asıllı olduğu, Horasan, Nişâbur, Deylem, Tâlekân, Kâbil gibi şehirlerden birinin fethi sırasında küçük yaşta esir edildiği, ganimetlerin taksiminde Abdullah b. Ömer'in payına düştüğü veya İbn Ömer'in onu satın aldığı rivayet edilmiştir. Abdullah b. Ömer'in himayesinde yetiştiğinden "Mevlâ İbn Ömer" (İbn Ömer'in âzatlısı) diye tanındı. Otuz yıldan fazla onun yanında kaldı. Abdullah b. Ömer daha sonra onu âzat etti. Nâfi' başta İbn Ömer olmak üzere Hz. Âişe, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû

Hüreyre, Ümmü Seleme, İbn Ömer'in hanımı Safiyye bint Ebû Ubeyd gibi sahâbilerden; Hz. Ebû Bekir'in torunları Kâsım b. Muhammed ve Abdullah b. Muhammed, İbn Ömer'in oğulları Abdullah, Ubeydullah, Sâlim ve Zeyd gibi tâbiilerden hadis rivayet etti. Kendisinden İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû İshak es-Sebî, Hümejd et-Tavîl, İbn Cüreyc, Abdullah b. Avn, İbn Ebû Leylâ gibi tâbiiler hadis öğrendi. Mâlik b. Enes, Eyyûb es-Sahtiyânî, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Sâlih b. Keysân, Leys b. Sa'd, Evzâi, İbn İshak, İbn Şübrûme, Nâfi' b. Abdurrahman gibi âlimler onun en tanınmış talebeleridir. Öğrencileri arasında rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan üç oğlu Abdullah, Ömer ve Ebû Bekir de vardır. İmam Mâlik'in söylediğine göre Arap olmaması sebebiyle Nâfi'in telaffuzu düzgün değildi. Halife Ömer b. Abdülazîz'in, sünneti öğretmesi için Mısır halikına, zekât âmili olarak da Yemen bölgesine gönderdiği Nâfi' 117 (735) yılında vefat etmiş olup bu tarih 116, 119 ve 120 (738) olarak da zikredilmiştir.

Nâfi'in hadis rivayetindeki bazı uygulamaları sonraki dönemlerde rivayet usulleri olarak benimsenmiştir. Onun İbn Ömer'den duyduğu hadisleri ihtiva eden sahîfesi kendisine arz yoluyla okunduğunda bu hadislerin, hocanın ağzından duyulan rivayetler nakledilirken kullanılan "haddesenâ" edâ sığasıyla rivayet edilebileceğini söylemesi söz konusu usullerden biridir. Talebelerine hadis imlâ ettiği ve bunlardan bazılarının kendisinden öğrendikleri hadisleri ihtiva eden sahîfeleri bulunduğu kaydedilmektedir (M. Mustafa el-A'zamî, I, 215-217). Talebelerinin kendisinden rivayet ettikleri hadisleri yazdıkları söylendiğinde Nâfi' bunları gözden geçirip tashih etmek istemiş ve onun bu uygulamaları daha sonraları mukâbele ve asıl nüshaya arz etme metoduna örnek gösterilmiştir. Muhaddislerin hadislerde yaptığı gramer hatalarını düzeltme konusu kendisine teklif edildiğinde Nâfi' rivayetdeki dil hatalarını tashih etmeyi doğru bulmamış ve, "Ben duyduğum gibi nakledirim" demiştir (İbn Asâkir, LXI, 437). Nâfi'in rivayetlerine *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere bütün hadis kitaplarında yer verilmiş, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû'l-Hasan el-İclî, Nesâî, İbn Sa'd onu sika olarak değerlendirmiş, tâbiinin Medine'deki imamlarından biri kabul edilmiştir. Buhârî'ye göre en sahîh sened Mâlik - Nâfi' - İbn Ömer şeklinde olmaktadır. Hadis âlimleri Şâfiî - Mâlik - Nâfi' - İbn Ömer tarihini ise "altın silsile" olarak nitelendirmiştir. İmam Mâlik, "Nâfi'in bir

rivayetini duyduğum zaman artık onu bir başkasından duyup duymadığıma önem vermem” demiş, Nevevî de onun güvenilir bir kişi olduğunda ulemânın icmâi bulunduğunu kaydetmiştir. Meymûn b. Mihrân'ın, yaşlılık döneminde Nâfî'in akli melekelerini kaybettiğine dair iddiası hiçbir âlim tarafından kabul görmemiştir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, V, 101).

Hadislerin Hz. Muhammed'in sözü olmayıp daha sonra uydurulduğunu ileri süren şarkiyatçılar, Nâfî' gibi erken dönemde yaşamış hadis râvelerinin hayalî şahsiyetler olabileceğini iddia etmiştir. Nitekim Juynboll, Nâfî'in “müşterek râvi” (hadislerin kendisinden yayıldığı iddia edilen kaynak râvi) gibi görüldüğünü ve onunla ilgili isnadlardan Mâlik b. Enes'in sorumlu olduğunu ileri sürmüştür. İslâm hukukunun menşei hukukî hadisler bağlamında inceleyen Joseph Schacht'a göre İslâm hukukunun menşei Hz. Muhammed ve ondan sonraki nesilde değil II. (VIII.) yüzyılın ilk yarısında aranmalıdır. Dolayısıyla hukuka dair hadislerin isnadlarının ancak bu tarihten sonrakileri sahih kabul edilebilir. Hz. Peygamber, sahâbe ve genellikle I. (VII.) yüzyılın ikinci yarısından önce vefat etmiş tâbiînin isnadlarda yer alması daha sonraki bir gelişmenin neticesidir. Yine Joseph Schacht'a göre Mâlik'in Nâfî'e talebelik etmesi aradaki yaş farkı yüzünden mümkün görünmemektedir. Eğer aralarında gerçekten hoca-talebe ilişkisi varsa Mâlik ondan ancak çok küçük yaşta faydalanmış veya bizzat Nâfî'den değil onun hadislerinin yazılı olduğu bir kaynaktan istifade etmiş olabilir. Nâfî'in İbn Ömer'le ilişkisi de sorgulanmalıdır. Çünkü Nâfî' ile İbn Ömer arasındaki hocalık-talebelik münasebeti bir aile isnadıdır ve bu tür isnadlar genellikle hadislerin uydurma olduğunu gösteren işaretlerdir. İsnadlarda zaman zaman Nâfî' yerine Sâlim, Abdullah b. Dînâr, Zührî gibi isimlerin yer alması da Nâfî'e atfedilen hususlardan onun sorumlu tutulmaması yönünde bir şüpheye sebep olmaktadır. Nitekim Medineliler bu isnadla nakledilen birçok hadise muhalif hareket etmiş olup bu da söz konusu isnadlarla nakledilen hadislerin yerleşik Medine doktrininden sonraki bir tarihte ortaya çıktığını göstermektedir. Ayrıca Nâfî' birbirine muhalif pek çok hadisin isnadında yer aldığına göre onun ad uzunca bir süre farklı amaçlarla kullanılmış olmalıdır (*The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, s. 176, 177-179, 243).

Schacht'ın bu görüşleri diğer bazı şarkiyatçılar tarafından kabul görmemiş, Mâ-

lik – Nâfî – İbn Ömer isnadı hakkındaki görüşleri eleştirilmiş, Mâlik ile Nâfî' arasındaki yaş farkının Mâlik'in ondan semâni engelleyecek kadar fazla olmadığı, Mâlik'in *el-Muvaftâ*'daki bazı rivayetlerinde onun Nâfî'den semâ yoluyla hadis aldığını gösteren ifadeler bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca Schacht'ın Mâlik – Nâfî' – İbn Ömer isnadını aile isnadı olduğu gerekçesiyle eleştirmesine de karşı çıkmış, aile isnadlarının uydurma sayılmadığı, fakat bazıları tarafından uydurma hadisleri desteklemek için kullanılabilirdiği için bu isnadlara ihtiyatla yaklaşılması gerektiği ifade edilmiştir (Robson, XV [Glasgow 1953], s. 22-23). Juynboll de Mâlik – Nâfî' – İbn Ömer isnadı hakkında Schacht gibi düşünmekle birlikte meseleyi bu bağlamda ele almamış, *The Encyclopaedia of Islam*'da yazdığı “Nâfî” maddesinde ve *Der Islam*'da yayımlanan makalesinde Nâfî'in tarihî kişiliğini sorgulamış, onun hayatına dair çok az bilgi bulunduğunu ve bu bilgilerin çelişkili olduğunu söylemiştir.

Nâfî'in biyografisinin İbn Sa'd'ın *e't-Tabakâtü'l-kübrâ'sı* ve Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *Şîfatü's-şafve*'sinde yer almamasını hayret verici bulan Juynboll'ün (*Isl.*, LXX/2 [1993], s. 217 vd.) *Şîfatü's-şafve*'nin telif yöntemini dikkate almadığı ve Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin eserinde Nâfî' kaynaklı bilgilere yer verdiğini (I, 581) görmediği, *ed-Du'afâ*' ve *l-metrûkîn* adlı eserinde Nâfî'in oğlu Abdullah'tan genişçe söz ettiğini (II, 144) farketmediği ve İbn Sa'd'ın *e't-Tabakât*'ın mütemmim kısmında Nâfî'in hayatına genişçe yer verdiğini (s. 142-145) tesbit edemediği anlaşılmaktadır. Harald Motzki, Juynboll'ün Nâfî'in tarihî bir kişilik olmadığı ve onun isminin isnadlara Mâlik ve daha sonraki musannifler tarafından eklendiği şeklindeki iddialarını eleştirmekte, Nâfî'in hayatı hakkında az bilgi bulunmasının diğer birçok râvi için de söz konusu olduğuna ve İbn Sa'd'ın *e't-Tabakât*'ında görüldüğü üzere râviler hakkında verilen bilgilerin onların önemiyle orantılı sayılmadığına dikkat çekmektedir. Nâfî' hakkında kaynaklarda zaman zaman gerçek tarihî haber niteliğinde kabul edilebilecek özel bilgiler de nakledildiğini söyleyen Motzki, Nâfî' ile ilgili haberlerin hemen hepsinin kaynağının Mâlik olduğu iddiasını da doğru bulmamakta, böyle olsa bile bunun tabii olacağını söylemektedir. Ayrıca Motzki, Mâlik'in Nâfî'in öğrencisi olmadığı yolundaki iddiasını ispatlamak için Juynboll'ün seçmecî bir tavır ortaya koymak suretiyle işine gelen metinleri maksadı doğrultusunda yorumladığı kanaatindedir. Erken

dönem Arapça papirüsler üzerindeki çalışmalarıyla bilinen şarkiyatçı Nabia Abbott'a göre de eldeki mevcut papirüsler, Juynboll tarafından Nâfî' ile ilgili olarak ileri sürülen iddiaların geçersizliğini ortaya koyacak niteliktedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *e't-Tabakât: el-Mütemmim*, s. 142-145; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 84; Müslim, *el-Künâ ve'l-esmâ* (nşr. Abdurrahmân M. Ahmed el-Kaşkarî), Medine 1404/1984, I, 272; Raba', *Târîhu mevlidü'l-ulemâ' ve vefeyâthim* (nşr. Abdullah b. Ahmed b. Süleyman el-Hamed), Riyad 1410, I, 273-274; Dârekutnî, *Zikru esmâ'i't-tâbi'in ve men ba'dehüm* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût – Bürân ed-Dannâvî), Beyrut 1406/1985, I, 241; İbn Mencûye, *Ricâlü Şahîhi Müslim* (nşr. Abdullah el-Leysî), Beyrut 1407/1987, II, 288-289; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LXI, 421-443; İbnü'l-Cevzî, *Şîfatü's-şafve*, I, 581; a.m.f., *ed-Du'afâ* (nşr. Ebü'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî), Beyrut 1406/1986, II, 144; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât*, Beyrut 1416/1996, II, 424-425; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 298-305; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, V, 95-101; a.m.f., *Tezkiretül-huffâz*, I, 99-100; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 53-54; VII, 499-500; X, 412-415; J. Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, Oxford 1950, s. 170, 176-179, 243; a.m.f., “A Revaluation of Islamic Tradition”, *JRAS* (1949), s. 143-154; N. Abbott, *Studies in Arabic Literary Papyri*, Chicago 1957, I, 36; M. Mustafa el-Azamî, *Dirâsât fi'l-ḥadîsî'n-nebevi*, Riyad 1401/1981, I, 188, 215-217; Muhammed ez-Zühaylî, *Mercî'u'l-ülûmî'l-İslâmiyye*, Dimaşk, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 114; Kays Âl-i Kays, *el-İrânîyyûn*, II/1, s. 35-38; Fatma Kızıl, *Oryantalistlerin Hadislerin Menşei-ni Tespite Yönelik Yöntemleri* (yüksek lisans tezi, 2005), ÜÇ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 24, 31, 32-33, 37; J. Robson, “The Isnad in Muslim Tradition”, *Transactions-Glasgow University Oriental Society*, XV, Glasgow 1953, s. 15-26; G. H. A. Juynboll, “Nâfî' the Mawlâ of İbn 'Umar and His Position in Muslim Ḥadîth Literature”, *Isl.*, LXX/2 (1993), s. 207-244; a.m.f., “Re-Appraisal of Some Technical Terms in Ḥadîth Science”, *Islamic Law and Society*, VIII/3, Leiden 2001, s. 303-349; a.m.f., “Nâfî'”, *EL* (Ing.), VII, 876-877; H. Motzki, “Quo Vadis Ḥadîṭ – Forschung? Eine kritische Untersuchung von G.H.A. Juynboll: “Nâfî' the Mawlâ of İbn 'Umar and His Position in Muslim Ḥadîth Literature”, *Isl.*, LXXIII/2 (1996), s. 193-231.

İBRAHİM HATİBOĞLU

NÂFÎ' b. ABDURRAHMAN

(نافع بن عبد الرحمن)

Ebü Ruveyym Nâfî' b. Abdurrahmân
b. Ebî Nuaym el-Medenî
(ö. 169/785)

Kırâat-i seb'a imamlarından.

Aslen İsfahanlı olup çocukluk dönemi-ne ait bazı izlere Medine'de rastlandığına bakarak burada doğduğu tahmin edilebilir; bunun tarihi de Zehebî'nin zikrettiğine göre 70'li (690) yıllardır (*A'lâmü'n-nü-*